

Eendagsexcursie Boswachterij Dorst op 28 september 1991

Huib van Melick & Arno van der Pluijm

De boswachterij Dorst ligt ten zuidoosten van Oosterhout en beslaat een oppervlakte van 1065 ha. In het verleden is hier plaatselijk leem gewonnen voor het bakken van steen. De oudste leemputten hebben inmiddels de bestemming zwembad gekregen. Meer recente afgravingen die tot 1975 geëxploiteerd werden, hebben thans de bestemming natuurterrein en zijn niet vrij toegankelijk voor het publiek. Dit gedeelte is omrasterd. Door begrazing met een vijftal bokken en twee Schotse hooglanders wordt geprobeerd het open karakter van het terrein te behouden. Het SBB had ons voor deze dag toestemming verleend om de leemputten te bezoeken en onder begeleiding van Guido Stoker en Theo Bakker togen vijf Belgen en even zoveel Nederlanders naar de eerste afgraving. Er was daags tevoren storm en veel regen voorspeld. Hierdoor was de opkomst wellicht aan de lage kant. Het weer bleef echter uitstekend en het zou een bijzondere dag worden.

Voordat we de zuidelijke leemput bereikten, zorgde een lemig bospad al voor de nodige opwindings met soorten als *Atrichum tenellum*, *Ditrichum lineare* en *Oligotrichum hercynicum*.

Na dit bryologisch oponthoud arriveerden we dan toch bij de ondiepe, ten dele met water gevulde put met steile en minder steile, vochtige, lemige taluds. Mossen domineren hier in een vegetatie met enkele *Juncaceae* en wat eenjarige pioniers. De meest opvallende soort bleek *Pohlia bulbifera* te zijn met een opvallend grote abundantie. Zo nu en dan werden kleine populaties aangetroffen van de bleekgroene, wasachtige *Pohlia wahlenbergii*.

Aan levermossen waren te verwachten soorten present als *Jungermania gracillima* (in alle vormen en stadia), *Aneura pinguis*, de hieraan verwante *Riccardia chamedryfolia* en de hierop gelijkende *Riccardia incurvata*. De laatste heeft smalle, gootvormige thalli, meestal opval-

lend veel gemmen aan het uiteinde van de thalli en is tweehuizig. Gecontroleerd materiaal van deze soort bleek alleen maar mannelijke gametangiën te bezitten. De twee ossen, voorzien van imposante horens, kwamen hier poolshoogte nemen. Tot opluchting van enkele minder koelbloedige bryologen gingen ze vrij snel hun eigen weg en kon er weer veilig gebukt worden.

Tijdens de lunch, waarbij de gebruikelijke nieuwtjes werden uitgewisseld, werd en passant nog *Pogonatum urnigerum* verzameld, terwijl enkele Belgen hun kort uitstapje beloofd zagen met *Lophozia capitata*. Het volgende doel werd de meer noordelijk gelegen leemput.

Tussen beide leemputten is enig reliëf, waarbij in sommige depressies tijdelijk water staat. De bodem is er minder lemig dan langs de afgraving en vermengd met zand. Hier was het kruipen geblazen om met enig succes sporulerende *Fossombronia* te vinden. Maar liefst drie soorten werden aangetroffen: *Fossombronia foveolata*, *F.incurva* en *F.wondraczekii*. Naast veel soorten die we al eerder hadden gezien, vonden we ook *Aloina aloides* var. *ambigua* en opvallend veel *Cephaloziella hampeana*, rijk voorzien van kapsels. Op het gebied van hogere planten is vermeldenswaard het massaal voorkomen van Grondster (*Illecebrum verticillatum*), Klein viltkruid (*Filago minima*) en uitgebloeide exemplaren van Kruisbladgentiaan (*Gentiana cruciata*).

Uiteindelijk bereikten we na enige tijd toch de tweede groeve. Deze stond helemaal droog. De hele boswachterij heeft sterk te lijden van verdroging door ontwatering van omliggende gebieden. In enkele jaren is de waterstand er meer dan 1 meter gedaald! *Drepanocladus fluitans* was hier op vele plaatsen bodembedekkend en aspectbepalend. Van het geslacht *Anisothecium* vonden we *A.varium* (massaal vierkante meters bedekkend) en *A.schreberianum*, maar ook de meer zeldzame *A.rufescens* en alle met kapsels. Ze werden vooral aangetroffen langs een moddergreppel en op een steilkantje hiervan. Dit was ook de plek waar Leo Andriessen, als vooruitgeschoven post, *Micromitrium tenerum* aantrof. Deze soort is voor ons land sinds kort bekend van de Hierdense beek (During 1989), waar ze tijdens de najaarsexcursie van de werkgroep in 1990 werd gevonden. De vermelde standplaats komt vrijwel overeen met die in Dorst, waar de soort over tientallen meters in donkergroene, pluizige matjes werd aangetroffen op een door krimp-

scheuren veroorzaakt mozaïek van vrijwel opgedroogde leem. Kapsels werden overvloedig in alle stadia aangetroffen en ook elders in het terrein kwamen hier en daar op overeenkomstige standplaatsen kleine populaties voor.

Ook een andere dwergsoort, *Pseudephemerum nitidum*, was aanwezig. Als uitsmijter van deze leemgroeve bleken in een pas drooggeval- len poeltje *Riccia huebeneriana* en *Riccia canaliculata* voor te komen. De eerste groeide in fraaie rozetten tussen Slijkgroen (*Limosella aquatica*) en de tweede vormde een dicht vlechtsel van smalle, boot- vormige thalli. Beide soorten zijn zeldzaam in Nederland en worden vrijwel uitsluitend aangetroffen op tijdelijk drooggeval- len bodem (van Melick 1991).

Op het einde van de middag werd nog koers gezet naar het voor- malige ijsbaantje ten oosten van de Honderdbunder Weg, maar dit bleek door het dichtgroeien van de standplaats nauwelijks meer te bieden dan een enorme biomassa van *Brachythecium rutabulum*. Verrassend was wel een onderweg op een kleidepot verzamelde *Aloina*, die bij determinatie thuis *Aloina breviostris* bleek te zijn. Zowaar geen alledaagse soort, die volgens Touw en Rubers (1989) slechts twee keer eerder in ons land is gevonden. Terugkijkend op deze dag waarop de Vlaamse en Nederlandse bryologen gezamenlijk het veld ingingen, kan niet anders dan geconcludeerd worden dan dat het een zeer geslaagde excursie was. Maar liefst 70 soorten werden in één km-blok geregistreerd waaronder talrijke bijzondere en zeldzame soorten. Vooral soorten van enigszins zure leembodem waren zeer goed vertegenwoordigd.

Het moet worden afgewacht in hoeverre door begrazing het gebied open gehouden kan worden. Vooral op de bodem van de noordelijke leemput was massaal berk en wilg gekiemd. Gevreesd moet worden dat zich snel een minder interessant broekbos zal ontwikkelen. Wellicht zou door plaatselijk te plaggen de successie vertraagd kunnen wor- den. De zeldzame pioniermosvegetaties zouden zo wellicht ook in de toekomst behouden kunnen blijven.

Tenslotte willen wij Juul Stembrouck van harte bedanken voor de veld- notities en Theo Arts voor enkele determinaties.

Literatuur

- Dirkse, G.M., H.M.H. van Melick & A. Touw, 1988. Checklist of Dutch bryophytes. *Lindbergia* 14: 167-175.
- During, H.J. 1989. *Micromitrium tenerum* (B. & S.) Crosby in Nederland. *Lindbergia* 15: 203-204.
- Melick, H. van, 1991. De Nederlandse Riccia's (Land- en Watervorkjes). Wetenschappelijke Mededeling nr. 203. Utrecht, Stichting Uitgeverij KNNV.
- Touw, A & W.V. Rubers, 1989. De Nederlandse Bladmossen. *Natuurhist. Bibl.* nr. 50. Utrecht, Stichting Uitgeverij KNNV.

Deelnemers

Vlaamse deelnemers: Leo Andriessen, Theo Arts, Hubert de Meulder, Cecile Nagels, Juul Slembrouck.

Nederlandse deelnemers: Marijke Bom, Huub van Melick, Arno van der Pluijm, Jan Snepvangers, Loek Vingerhoeds.

SBB: Theo Bakker en Guido Stoker

Legenda bij de soortenlijst

! = fertiel

Alle met M gemarkeerde soorten zijn opgenomen in het herbarium van Huub van Melick en met P in het herbarium van Arno van der Pluijm.

De overige waarnemingen betreffen veldnotities.

De nomenclatuur is volgens Dirkse et al. (1988)

Boswachterij Dorst ten ZO van Oosterhout, km-blok 44.54.45

- 1 Zandig-lemig bospad in naaldbos ten ZW van leemput
- 2 Zuidelijke leemput
- 3 Terreingedeelte tussen beide putten
- 4 Noordelijke, drooggevallen leemput ten ZO van de Ketenbaan

Soortenlijst

	Locatie			
	1	2	3	4
<i>Aloina aloides</i>				
var. <i>ambigua</i>			3!M	
<i>Aloina brevirostris</i>			km-blok 44.55.51	
<i>Aneura pinguis</i>		2		4!M
<i>Anisothecium rufescens</i>				4!MP
<i>Anisothecium schreberianum</i>				4!M
<i>Anisothecium varium</i>		2!	3!	4!MP
<i>Atrichum tenellum</i>	1!P	2!MP	3!	4!MP
<i>Atrichum undulatum</i>	1!	2!	3!	4!
<i>Barbula convoluta</i>	1		3M	
<i>Barbula hornschuchiana</i>			3M	
<i>Barbula unguiculata</i>		2M	3	4
<i>Brachythecium albicans</i>	1	2		
<i>Brachythecium rutabulum</i>	1	2!		4!
<i>Bryum argenteum</i>			3	4
<i>Bryum barnesii</i>		2	3	4
<i>Bryum bicolor</i>		2	3	4
<i>Bryum gemmiferum</i>		2		4
<i>Bryum tenuisetum</i>				4!MP
<i>Calliergonella cuspidata</i>		2		4
<i>Campylopus introflexus</i>			3	
<i>Campylopus pyriformis</i>			3	4
<i>Cephalozia bicuspidata</i>				
var. <i>bicuspidata</i>		2M		
<i>Cephalozia divaricata</i>	1			
<i>Cephaloziella hampeana</i>		2!M	3!MP	
<i>Ceratodon purpureus</i>	1!	2!	3!	4!
<i>Dicranella cerviculata</i>		2!M		4!P
<i>Dicranella heteromallia</i>	1	2!	3	
<i>Didymodon fallax</i>				4M
<i>Didymodon tophaceus</i>				4M
<i>Ditrichum lineare</i>	1MP			
<i>Drepanocladus aduncus</i>		2P		
<i>Drepanocladus fluitans</i>				4MP
<i>Eurhynchium praelongum</i>	1			4
<i>Fossombronia foveolata</i>				4!MP
<i>Fossombronia incurva</i>			3!M	
<i>Fossombronia wondraczekii</i>			3!M	
<i>Funaria hygrometrica</i>	1	2		4!
<i>Hypnum cupressiforme</i>	1	2	3	

<i>Hypnum jutlandicum</i>	1	2		4
<i>Jungermannia gracillima</i>		2	3	4!M
<i>Leptobryum pyriforme</i>		2		4
<i>Lophocolea bidentata</i>		2		4
<i>Lophozia bicrenata</i>		2M		
<i>Lophozia capitata</i>		2M		
<i>Marchantia polymorpha</i>				4
<i>Micromitrium tenerum</i>				4!MP
<i>Oligotrichum hercynicum</i>	1MP			
<i>Pellia epiphylla</i>		2		4
<i>Physcomitrium pyriforme</i>				4
<i>Plagiothecium curvifolium</i>	1			
<i>Pleurozium schreberi</i>	1			4
<i>Pogonatum urnigerum</i>		2MP	3	
<i>Pohlia annotina</i>				4MP
<i>Pohlia bulbifera</i>		2MP		4P
<i>Pohlia melanodon</i>		2M		
<i>Pohlia nutans</i>	1			
<i>Pohlia wahlenbergii</i>		2MP		
<i>Polytrichum commune</i>				4
<i>Polytrichum formosum</i>	1	2		4
<i>Polytrichum juniperinum</i>		2	3	4
<i>Polytrichum longisetum</i>	1			
<i>Polytrichum piliferum</i>	1	2	3	
<i>Pseudephemerum nitidum</i>				4!MP
<i>Pseudoscleropodium purum</i>	1	2		
<i>Rhytidiadelphus squarrosus</i>			3	
<i>Riccardia chamedryfolia</i>		2M	3	
<i>Riccardia incurvata</i>		2M		
<i>Riccia canaliculata</i>				4!MP
<i>Riccia huebeneriana</i>				4!MP
<i>Sphagnum denticulatum</i>				4M